

Insolvence

Neúčinnost zástavní smlouvy v insolvenčním řízení

Ve svém rozhodnutí sp. zn. 29 ICdo 13/2012, ze dne 31. 3. 2014 se Nejvyšší soud vyjádřil k otázce postupu insolvenčního správce, který popřel právo přihlášeného věřitele na uspokojení přihlášené pohledávky ze zajištění proto, že posoudil smlouvu o zřízení zástavního práva jako neúčinný právní úkon dlužníka.

V projednávané věci dlužník před zahájením insolvenčního řízení zřídil na základě zástavní smlouvy zástavní právo ke svému majetku ve prospěch jednoho ze svých věřitelů, přičemž mu nebylo ze strany věřitele poskytnuto přiměřené protiplnění, ale pouze výhoda prolongace splatnosti poskytnutého úvěru a upuštění od požadavku na uhrazení úroků z prodlení a smluvní pokuty, které ovšem smluvně zakotveno nebylo. Jak bylo později v řízení zjištěno, v době uzavření smlouvy o zřízení zástavního práva se dlužník nacházel ve faktickém stavu úpadku ve formě platební neschopnosti, jelikož měl závazky vůči věřitelům po splatnosti po dobu delší než 30 dní, které nebyl schopen plnit, když je neplnil po dobu delší tří měsíců po lhůtě splatnosti.

Po zahájení insolvenčního řízení přihlásil věřitel svou pohledávku jako vykonatelnou (na základě notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti) a zároveň zajištěnou majetkem dlužníka z titulu zástavní smlouvy. Insolvenční správce dlužníka přihlášenou pohledávku věřitele popřel co do pořadí (právo na uspokojení ze zajištění) pohledávky s odůvodněním, že smlouva o zřízení zástavního práva je „jako zvýhodňující právní úkon dlužníka“ neúčinným právním úkonem s odkazem na ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), jelikož zástavní právo bylo zřízeno k zajištění již existujícího závazku ve lhůtě kratší než jeden rok před zahájením insolvenčního řízení.

V rámci incidenčního sporu insolvenční správce podal též včas žalobu o určení neúčinnosti smlouvy o zřízení zástavního práva. K tomuto procesnímu postupu se později Nejvyšší soud vyjádřil ve smyslu, že: *„Podá-li věřitel včas žalobu na určení práva na uspokojení pohledávky ze zajištění, tíží jej v incidenčním sporu o takové žalobě povinnost tvrzení a povinnost důkazní o tom, že pohledávka je vskutku zajištěná, tj. v poměrech dané věci, že na základě smlouvy o zřízení zástavního práva bylo zástavní právo k nemovitostem vloženo do katastru nemovitostí. Na podání výše uvedené žaloby musí (chce-li zabránit uspokojení přihlášené pohledávky ze zajištění) reagovat insolvenční správce podáním odpůřčí žaloby (§ 235 odst. 2 insolvenčního zákona), kterou bude odporovat právnímu úkonu, jímž dlužník poskytl svůj majetek k zajištění. Nepodal-li by totiž (včas) takovou žalobu, nebylo by možno uvažovat ani o neúčinnosti právního úkonu dlužníka, jelikož tato se zakládá rozhodnutím insolvenčního soudu o odpůřčí žalobě insolvenčního správce. V takovém řízení přitom tíží břemeno tvrzení a břemeno důkazní ohledně okolností zakládajících neúčinnost odporovaného právního úkonu insolvenčního správce, jenž je také výlučně nositelem práva odpůřčí žalobu podat.“* Nejvyšší soud se zároveň vyjádřil tak, že v tomto případě jsou dány předpoklady

pro společné projednání obou žalob, případně spojení obou věcí, pokud by oba incidenční spory v rámci insolvenčního řízení byly zahájeny samostatně.

Dále se Nejvyšší soud zabýval otázkou, zda lze (v insolvenčních poměrech) odporovat samotné smlouvě o zřízení zástavního práva. Neúčinným je i právní úkon popsáný v ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) insolvenčního zákona, při kterém (dosavadní) majetek dlužníka (zástava) fakticky neopustí majetkovou podstatu dlužníka. Účelem této právní úpravy je „navrátit“ zástavu do majetkové podstaty dlužníka, a to v tom smyslu, že z výtěžku zpeněžení zástavy nebude uspokojen přednostně věřitel, jenž uplatnil právo na uspokojení ze zajištění, nýbrž obecně všichni nezajištění věřitelé.

Nejvyšší soud dále formuloval základní předpoklady, které musí být smlouvou o zřízení zástavního práva naplněny, aby se jednalo o neúčinný právní úkon ve smyslu ustanovení § 241 insolvenčního zákona. Tyto předpoklady jsou následující:

- a) V důsledku právního úkonu se věřiteli dostane na úkor ostatních věřitelů **vyššího uspokojení**, než jaké by mu jinak náleželo v konkursu.
- b) Dlužník právní úkon učinil **v době, kdy byl v úpadku**, nebo tento právní úkon **vedl k dlužníkovu úpadku**. (Pokud je takový úkon učiněn ve prospěch osoby blízké nebo osoby tvořící s dlužníkem koncern, existuje zde vyvratitelná právní domněnka, že tato podmínka byla splněna.)
- c) Úkon byl učiněn **v době jednoho roku před zahájením insolvenčního řízení**. (v posledních 3 letech u úkonů učiněných v prospěch osoby blízké nebo osoby, která s dlužníkem tvoří koncern)
- d) Dlužník tímto právním úkonem poskytl svůj majetek **k zajištění již existujícího závazku**, aniž by šlo o vznik zajištění v důsledku změn vnitřního obsahu zastavené věci hromadné, **a neobdržel za zřízení zajištění současně přiměřenou protihodnotu**.

Pro posouzení, zda smlouva o zřízení zástavního práva je zvýhodňujícím právním úkonem zároveň není významné, zda šlo o právní úkon učiněný za podmínek obvyklých v obchodním styku a zda byly splněny další podmínky určené v ustanovení § 241 odst. 5 písm. b) insolvenčního zákona; podstatné je pouze to, zda za zřízení zajištění závazku dlužník současně obdržel přiměřenou protihodnotu. **Za takovou hodnotu pak v žádném případě nelze považovat ani „prolongaci“ splátek pohledávky, ani „případné“ prominutí sankcí spojených s porušením povinnosti dlužníka k úhradě této pohledávky.**

K možnosti odporovat rozhodnutí valné hromady dle § 235 InsZ

Nejvyšší soud se ve svém rozsudku sp. zn. 29 ICdo 6/2012 ze dne 31.3.2014 zabýval možností podání odpůrcí žaloby podle ustanovení § 235 a násl. insolvenčního zákona proti rozhodnutí valné hromady obchodní společnosti včetně rozhodnutí jediného společníka obchodní společnosti v působnosti valné hromady přijatému podle obchodního zákoníku ve znění účinném do 31. 12. 2013.

V posuzovaném případě jednatel a zároveň jediný společník společnosti s ručením omezením v rámci výkonu působnosti valné hromady rozhodl o rozdělení zisku společnosti v částce přesahující 1,5 mil. Kč tak, že mu má být vyplacen. Zisk si následně prostřednictvím několika bezhotovostních úhrad během jednoho měsíce vyplatil. Po zhruba pěti měsících byl ze strany jednatele společnosti podán dlužnický insolvenční návrh. Insolvenční správce v následném insolvenčním řízení podal žalobu na určení neplatnosti právního úkonu rozhodnutí jediného společníka. Žalobě insolvenčního správce bylo insolvenčním soudem i odvolacím soudem vyhověno, když soudy prvního i druhého stupně dospěly k závěru, že na rozhodnutí jediného společníka je třeba analogicky nahlížet jako na právní úkon dlužníka, který je neúčinný ve smyslu ustanovení § 241 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona, neboť jde o zvýhodňující úkon, který dlužník učinil v době, kdy již byl v úpadku.

Nejvyšší soud uvedl, že usnesení valné hromady obchodní společnosti sice není „právním úkonem“ společnosti, jde však o „jinou skutečnost“, se kterou zákon v konkrétních, v něm určených, případech spojuje vznik, změnu nebo zánik právních vztahů. Nejvyšší soud mimo jiné odkázal i na svou dřívější rozhodovací praxi podle zákona o konkursu a vyrovnání, podle které rozhodnutí valné hromady dlužníka může být neúčinným jednáním dlužníka bez zřetele k tomu, že nebylo „právním úkonem“ dlužníka.

Vzhledem k tomu, že v předešlém průběhu řízení bylo prokázáno, že v době, kdy žalovaný v působnosti valné hromady přijímal zkoumané rozhodnutí, měl již povinnost podat insolvenční návrh dle ustanovení § 98 odst. 1 insolvenčního zákona, Nejvyšší soud dovolání zamítl, **příčemž uvedl, že odpůrcí žalobou ve smyslu ustanovení § 235 a násl. insolvenčního zákona lze odporovat též rozhodnutí valné hromady obchodní společnosti nebo rozhodnutí jediného společníka obchodní společnosti v působnosti valné hromady.** Uvedený závěr Nejvyšší soud vyslovil pro rozhodnutí valné hromady podle úpravy Obchodního zákoníku účinného do 31.12.2013, nicméně lze důvodně předpokládat, že budou platit i pro rozhodnutí učiněná po 1.1.2014.

K (ne)možnosti domáhat se zjištění pohledávky mimo konkursní řízení

Níže uvedené závěry pojal Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp. zn. 29 Cdo 3146/2011, ze dne 31. 3. 2014, kterým se vyjádřil možným důvodům, pro které může dojít k opětovnému přezkoumání pohledávky a k nemožnosti domáhat se uznání pohledávky mimo konkursní řízení v režimu dřívější právní úpravy zákona o konkursu a vyrovnání.

Nejvyšší soud v nedávném rozhodnutí uvedl, že žalobou na určení podle § 80 písm. c) občanského soudního řádu ve znění do 31. 12. 2013 podanou mimo konkursní řízení se nelze úspěšně domáhat určení, že v konkursu nebyly v přezkumném jednání soudem zjištěny žádné přihlášky věřitelů, nebo určení, že při přezkumném jednání zjištěné pohledávky nebudou v konkursu uspokojeny. Již dříve též rozhodl, že tímto způsobem se ani nelze domáhat určení „neplatnosti“ přezkumného jednání. Nejvyšší soud k tomu dodal, že uvedené závěry se obdobně uplatní i v situaci, kdy se žalobce nedomáhá „negativního“ určení, ale naopak žádá o „pozitivní“ určení, tedy že platně proběhlo přezkumné jednání, že určitá pohledávka byla zjištěna, pokládá se za zjištěnou, příp. že bude v konkursu uspokojena. I pro tyto spory platí závěr, podle něhož se požadovaného určení nelze domáhat určovací žalobou podanou mimo konkursní řízení.

Nejvyšší soud se dále zabýval možností opětovného přezkumu přihlášené pohledávky. Ačkoli by v zásadě neměla nikdy nastat situace, kdy konkursní (insolvenční) soud zařadí na program zvláštního přezkumného jednání pohledávku, která již byla zjištěna při (předchozím) přezkumném jednání, nastínil Nejvyšší soud následující způsoby řešení k zabránění újmy v právech dotčených věřitelů.

Pokud bude pohledávka při prvním přezkumu zjištěna, zatímco při opakovaném přezkumném jednání dojde k jejímu popření, je tato situace řešitelná dvěma způsoby. Jde-li o pohledávku již jednou zjištěnou, nemůže její popření při následném přezkumu vyvolat žádné účinky a věřitel není povinen uplatňovat svá práva v incidenčním sporu. Proto (jde-li o nevykonatelnou pohledávku či je-li popřeno /jen/ pořadí vykonatelné pohledávky), nemůže mít pro věřitele nepříznivé důsledky, nepodá-li incidenční žalobu, přestože je k jejímu podání správcem konkursní podstaty vyzván. Námitku, že jeho pohledávka je (bez ohledu na výsledek „opětovného“ přezkumu) zjištěna, může uplatnit v konkursním řízení, a to nejpozději při rozvrhu výtěžku zpeněžení konkursní podstaty.

Je-li na základě výsledku onoho opětovného přezkumu vyvolán incidenční spor, může v něm věřitel uplatnit námitku, že se incidenční spor vede o pohledávku, která již byla zjištěna, pročež nový přezkum nemohl vyvolat účinky popření pohledávky. V takovém případě soud v incidenčním sporu rozhodne ve prospěch věřitele, o jehož pohledávku jde, aniž by v řízení zkoumal cokoliv jiného.

Nová legislativa

Postižení majetku patřícího do společného jmění manželů v rámci exekučního řízení

Nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., v platném znění (dále jen „NOZ“), se významně dotkl vedle jiného také úpravy vymáhání dluhu v exekučním řízení. Hlavní změnou je v tomto ohledu především otázka uspokojení dluhu spadající do výlučného majetku jednoho z manželů z majetku patřícího do společného jmění manželů.

Dle ustanovení § 732 NOZ se nově ve stanovených případech provede v rámci exekučního řízení pomyslné vypořádání společného jmění manželů a část, která by představovala podíl zadluženého manžela, kdyby bylo společné jmění manželů zrušeno a vypořádáno, může být postižena exekucí. Jedná se o dluhy, které vznikly jednomu z manželů za trvání manželství proti vůli druhého manžela, kterou včas projevil vůči věřiteli, dále o povinnosti manžela plnit výživné či dluhy z protiprávního činu a konečně o případ, kdy dluh jednoho z manželů vznikl ještě před uzavřením manželství.

Pokud se provádí v rámci exekučního řízení pomyslné vypořádání společného jmění manželů, vychází se z pravidel obsažených v § 742 NOZ a ze skutečnosti, zda bylo společné jmění manželů zúženo smluvně či rozhodnutím soudu. Dle zmíněného ustanovení § 742 NOZ soud či exekutor vyjde ze zásady, že každý z manželů nahradí to, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho výhradní majetek a že každý z manželů má právo žádat, aby mu bylo nahrazeno, co ze svého výhradního majetku vynaložil na společný majetek. Pokud manžel povinného neprokáže např., že byl v minulosti vynaložen majetek ze společného jmění manželů na výlučný majetek povinného, pak se uplatní zásada, že podíly obou manželů na vypořádávaném jmění jsou stejné, avšak vždy se přihlídí k potřebám nezaopatřených dětí, k tomu jak se každý z manželů staral o rodinu a jak se každý z manželů zasloužil o nabytí a udržení majetkových hodnot náležejících do společného jmění manželů.

Nová právní úprava se snaží předcházet zkrácení oprávněného pro nedostatek majetku povinného, ačkoli povinný má majetek v rámci nerozděleného společného jmění manželů, což se týká zvláště vymáhání dluhu vzniklého před uzavřením manželství, neboť stará právní úprava účinná před 1. 1. 2014 vůbec neumožňovala postihnout společný majetek manželů, pokud vymáhaný dluh vznikl jednomu z manželů před uzavřením manželství. Na tento dluh se nahlíželo jako na součást výlučného majetku jednoho z manželů, z něhož se uspokojovala pohledávka věřitele, a pokud manžel neměl výlučný majetek, stávala se tato pohledávka nedobytnou a exekuční řízení tak bylo zpravidla zastaveno pro nedostatek majetku.

Majetek patřící do společného jmění manželů lze dle § 742 NOZ postihnout do výše hodnoty vypořádacího podílu povinného a manžel povinného tedy není dle citovaného ustanovení povinen platit dluhy manžela patřícího do jeho výlučného jmění, ať už vznikly před manželstvím či po jeho uzavření.

Zajímavá soudní rozhodnutí

Česká kancelář pojistitelů a příspěvek nepojištěných

Ústavní soud díky nálezu IV. ÚS 2221/13 přispěl ke sjednocení poněkud nekonzistentní rozhodovací praxe soudů ve sporech mezi Českou kanceláří pojistitelů (dále jen „ČKP“) a vlastníky/provozovateli vozidel o zaplacení tzv. „příspěvku nepojištěných“. Ústavní soud se vyjádřil proti dosavadní praxi ČKP, která vyměřovala příspěvek za dobu, po kterou bylo vozidlo provozováno bez sjednaného povinného ručení, a to jen na základě údajů uvedených v registru silničních vozidel bez ohledu na to, jestli vozidlo bylo fakticky provozováno, či nikoliv.

Než se spor dostal před Ústavní soud, ČKP se soudně domáhala zaplacení finanční částky po žalovaném s odůvodněním, že jeho vozidlo bylo evidováno v registru silničních vozidel, zároveň neměl uzavřeno pojištění odpovědnosti z provozu vozidla (tzv. povinné ručení), a je tedy povinen hradit ČKP příspěvek za dobu, po kterou bylo vozidlo provozováno bez pojištění odpovědnosti. Okresní soud v Mělníku v plném rozsahu ČKP vyhověl, přičemž vyšel ze zjištění, že žalovaný byl v žalovaném období vlastníkem předmětného vozidla, toto vozidlo bylo vedeno v příslušném registru a nebylo pro něj sjednáno povinné ručení. Žalovaný sice namítal, že vozidlo nebylo způsobilé k provozu, ale soud na tuto námitku zareagoval, tím, že stěžovatel mohl takovou skutečnost oznámit evidenci vozidel a odevzdat do depozita registrační značku – po dobu depozita by vozidlo bylo z registru vozidel vyjmuta, a žalovaný by tak neměl povinnost pojištění odpovědnosti.

S tímto závěrem se žalovaný nespokojil a obrátil se na Ústavní soud. Ústavní soud rozhodl v jeho prospěch, neboť dle jeho názoru Okresní soud v Mělníku vyložil příslušná ustanovení zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla ústavně nekonformním způsobem, když se plně spolehl pouze na to, že vozidlo bylo v předmětném období vedeno v registru vozidel. Ovšem údaj, zda vozidlo je či není fakticky provozováno, není v tomto registru uveden.

Ústavní soud však zároveň uvedl, že **ČKP nemá možnost zjišťovat, zda bylo či nebylo vozidlo bez pojištění odpovědnosti fakticky použito k jízdě nebo ponecháno na veřejně přístupné pozemní komunikaci**, a disponuje pouze informací o evidenci vozidla v příslušném registru. Ze skutečnosti, že vozidlo je vedeno v registru, je samozřejmě možno dovozovat, že vozidlo je provozováno (zpravidla tomu tak bude), **to nicméně pouze za situace, kdy nebude jeho vlastníkem (provozovatelem) dostatečně prokázán opak.**

Co z tohoto nálezu Ústavního soudu tedy plyne? **ČKP i nadále může vycházet z informací obsažených v registru silničních vozidel** a pokud zjistí, že některé z evidovaných vozidel nemá sjednané povinné ručení, může jej vyzvat k uhrazení tzv. „příspěvku nepojištěných“. Co však už by činit neměla, je formalistické odmítání prohlášení provozovatelů/vlastníků vozidel o tom, že vozidlo nebylo provozováno. Stanovisko ČKP ohledně toho, že provozované je každé vozidlo, které je přihláшено, má vydané registrační značky a osvědčení o registraci, bylo Ústavním soudem vyvráceno. V případě soudního sporu by důkazní břemeno sice bylo na provozovateli/vlastníkovi vozidla a pokud by toto břemeno neunesl, spor by vyhrála ČKP, avšak v opačném případě by byl u soudu úspěšný provozovatel/vlastník vozidla, což by pro ČKP znamenalo výdaje za náklady soudního řízení, z čehož lze předpokládat, že případy dostatečně důkazně podložené nebude ČKP soudně vymáhat.

Rádio v provozovně

Ústavní soud svým náleznem II. ÚS 3076/13 přispěl k odstranění dalšího formalistického výkladu právních předpisů. Jde o situaci, kdy s odkazem na autorský zákon kolektivní správci autorských děl (OSA, OAZA, atd.) často po provozovatelích prodejen, ordinací, salónů apod. vymáhali bezdůvodné obohacení z důvodu užívání chráněných autorských děl bez příslušné licence, případně je nutili k uzavření licenční smlouvy, a to jen na základě toho, že v provozovně bylo umístěno rádio či jiné zařízení schopné reprodukovat hudbu.

Krajský soud v Hradci Králové rozhodl v neprospěch žalované a podpořil názor spolku „Ochranná asociace zvukařů – autorů“, že zpřístupňováním rozhlasového vysílání zákazníkům při svém podnikání prostřednictvím rozhlasového přijímače umístěného v provozovně, dochází k bezdůvodnému obohacení, jelikož tak jsou užívána chráněná autorská díla spravovaná právě tímto spolkem, aniž by však s ním jako s kolektivním správcem byla uzavřena licenční smlouva. Proti tomuto rozhodnutí podala žalovaná ústavní stížnost.

Ústavní soud se vyjádřil v tom smyslu, že je vždy třeba zkoumat, zda žalovaná skutečně po celou dobu uvedenou v žalobě provozovala zařízení, zda ke sdělování autorských děl veřejnosti skutečně docházelo po celou dobu uvedenou v žalobě, jestli se jednalo o díla autorů, jejichž práva je oprávněn žalobce na základě zákona či smlouvy spravovat a jestli je možné objektivně očekávat, aby zákazníci vnímali hudbu jako veřejnou produkci.

Ústavní soud se ztotožnil s argumentací Soudního dvora, který rozhodoval v podobné věci. Šlo o případ zubního lékaře, který pouštěl hudbu v ordinaci a čekárně. Soud zde uznal, že pokud došlo k šíření hudby jakožto hudební kulisy za přítomnosti pacientů, nebylo možné důvodně očekávat, že pouze díky tomuto šíření by došlo k nárůstu počtu pacientů, ani zvýšení ceny péče, kterou poskytuje. Takovéto šíření tudíž nemůže mít samo o sobě dopad na příjmy zubního lékaře. Pacienti zubního lékaře jej totiž navštěvují s tím cílem, aby se jim dostalo péče, přičemž šíření zvukových záznamů k poskytování zubní péče inherentně nepatří. Obdobně se vyjádřil i soudce zpravodaj JUDr. Balík – **zákazníci do provozovny nechodí proto, aby tam poslouchali hudbu z rozhlasu. Chodí tam nakupovat a mnohdy tu kulisu ani neposlouchají.**

Závěrem tedy lze shrnout, že přítomnost rádia v provozovně by neměla být důvodem k vymáhání bezdůvodného obohacení ze strany kolektivních správců, ani by neměla být podmíněna uzavřením licenční smlouvy s tímto správcem.

PODPORUJEME NADAČNÍ FOND ADVOKÁTI DĚTEM
www.advokatidetem.cz

Informace obsažené v tomto bulletinu jsou pouze obecného charakteru s cílem poskytnout orientační přehled o aktualitách ze soudních rozhodnutí. Tento bulletin by proto neměl být bez dalšího používán jako podklad pro přijímání podnikatelských ani jiných rozhodnutí a konkrétní informace vztahující se k tématům uvedeným v tomto bulletinu by měly být konzultovány dříve, než na jejich základě bude učiněno příslušné rozhodnutí.

© 2014 DRV Legal, s.r.o.